

Turiny

KAS SUBRANDINA STIPRIUS MONARCHUS? ... 11

ŠVEDIJA: PIRMIEJI ABSOLIUTIZMO DAIGAI ... 31

Baisieji švedų metai ... 33

Nepajudinamas karūnos autoritetas ... 39

Kas išaugino švedų Vytautą Didįjį? ... 45

Kodėl latviams ir estams Stokholmas savas? ... 49

Kareiviškų milinių sagos su *cifromis* ... 51

DANIJA: SAUGUS KRISTIJONŲ IR FREDERIKŲ PASAULIS ... 55

Pavaldinių lankymas surydavo daug laiko ... 57

Izdą pildė praplaukiantys laivai ... 61

Atsisakė valdžios – išsaugojo karūną ... 66

PRANCŪZIJA: KARALIŲ IR KARDINOLŲ DUETAI ... 75

Diuma romanų herojai ... 77

Karalius karaliauja, o ministrai dirba ... 83

Žlugdančios karališkosios silpnybės ... 94

Ką į Lietuvą atvežė prancūzės? ... 102

PRŪSIJA: ŠLUBO VOKIEČIO EFEKTAS ... 109

- Išsprūdo iš Lenkijos rankų ... 111
- Kietos kontrolės maniakas ... 114
- Pats užsiėmė karių muštru ... 118
- Neišgydomi tėvo auklėjimo randai ... 122
- Kodėl visi pakluso Frydrichui II? ... 127
- Prūsiškos tvarkos ilgesys ... 133

RADVILOS KUNIGAIKŠTYSTĖ: ABSOLIUTIZMAS AR TIRONIJA? ... 135

- Jautėsi lygus Europos monarchams ... 137
- Ar tikrai neigiamas istorinis veikėjas? ... 142

SAKSONIJA: BALIŲ KARALIAUS METODAS ... 145

- Sumanė autoritetą pelnyti karu ... 147
- Puotos Dresdeną išaugino į kultūros centrą ... 156
- Visiška tėvo priešingybė ... 159
- Ar galima kaltinti besiriejusius didikus? ... 163

AUSTRIJA: IMPERIJA TARP RYTŲ IR VAKARŲ ... 169

- Didžiausias Karolio VI rūpestis ... 171
- Dėmė ant Marijos Teresės karūnos ... 177
- Reformos, kartais prasilenkdavusios su sveiku protu ... 181
- Kodėl vokiečiai tada nekenė prūsų? ... 186
- Įdėmus lietuvių ir lenkų žvilgsnis ... 191

APŠVIESTOJO ABSOLIUTIZMO GALIA ... 195

- Viešieji ryšiai – ne mūsų laikų išradimas ... 197
- Mokslo pažanga išklibino sostus ... 201
- Apšvietos spinduliai pasiekė ir XIX amžių ... 206

RUSIJA: Į KOKIUS VAKARUS PETRAS PRAMUŠĖ LANGĄ? ... 213

- Kas tie Romanovo nekenčiami lotynai? ... 215
- Didžiausia Lietuvos nelaimė ... 227
- Carais paskelbė abu netikrus brolius ... 231
- Smalsus, bet įtarus ir kerštingas ... 234
- Laimėjęs karą pasiskelbė imperatoriumi ... 239
- Prie Baltijos ir Juodosios jūrų sekėsi skirtingai ... 252
- Vykusių ir nevykusių eksperimentų epocha ... 260
- Kas tie žmonės, artimi imperatoriui? ... 264
- Laikai, kai maskolių nelaikėme priešais ... 269

PORTUGALIJA: NEIŠNAUDOTAS ISTORINIS ŠANSAS ... 273

- Pampo nuo pinigų pertekliaus ... 275
- Saugumas mainais į portveiną ... 284

SAVOJA: KLESTĖJIMAS PRIEŠŲ APSUPTYJE ... 287

- Keitė sąjungininkus ir net valstybės pavadinimą ... 289
- Dėl meilės atsisakė karūnos ... 296

JŪRINĖS VALSTYBĖS: PREKEIVIŲ SUKURTAS STEBUKLAS ... 299

- Pragmatiški valstybės pažangos stūmėjai ... 301
- Metropolijų varikliukai nesustojo ... 309
- Iliustracijų ir nuotraukų nuorodos ... 316

ŠVENTOJO STEPONO KARŪNA –
ORIGINALUS VENGRIJOS KARALYSTĖS SIMBOLIS,
SAUGOMAS VENGRIJOS PARLAMENTO RŪMUOSE.
© WIKIPEDIA / GRANADA_TURNIER

TAI KNYGA APIE KARALIŠKAI SPINDINČIĄ ABSOLIUTIZMO EPOCHĄ, PALIKUSIĄ RYŠKŲ PĖDSAKĄ EUROPOS ISTORIJOJE. NUO XVII AMŽIAUS VIDURIO IKI XVIII AMŽIAUS PABAIGOS SENOJO ŽEMYNO VALDOVAI SPARČIAI TELKĖ VALDŽIĄ SAVO RANKOSE – KŪRĖSI CENTRALIZUOTOS ABSOLIUTINĖS MONARCHIJOS, IŠSTŪMUSIOS LUOMINES. Kartu su naujai atsiradusia biurokratija, kurios paskirtis – įgyvendinti monarcho valią, formavosi ir suvokimas, kas yra valstybė. Lig tol, luominėje monarchijoje, žmonės žinojo gyveną konkrečioje žemėje, vyskupystėje ar kunigaikštystėje, suprato, kad jų valdovas pavaldus kokiam aukštesniam autoritetui (pvz., Šventosios Romos imperijos imperatoriui), ir tiek. O absoliutinėje monarchijoje *centrinis* valdovas tapo visiškai realus, *pačiupinėjamas*, jo valdžia buvo jaučiama kiekviename žingsnyje. Karalius vadovavo kariuomenei, per ministrus valdė biurokratus, jo veidas į valdinius žvelgė iš monetų, valstybinių įstaigų fasado ir net kareiviškų milinių sagų.

Svarbus dalykas – absoliutinės monarchijos daugiausia iškilo remiamos miestiečių. Išsivadavę iš magnatų ir feodalų jie pasijuto oriais valdovo valdiniais. Tarnaujančiais, bet ne rytiesiškai besąlygiškai paklūstančiais autoritetui.

Absoliutinė monarchija valdovams ne tik daug davė, bet ir daug iš jų reikalavo, *dirbti* tokios valstybės karaliumi sugebėjo

ne kiekvienas. Bet kartu tai buvo proga sužibėti talentingiems absoliutizmo *vadybininkams* – nebūtinai valdovams. Absoliutinės monarchijos didvyriais tapo ministrai, kancleriai, net kardinolai.

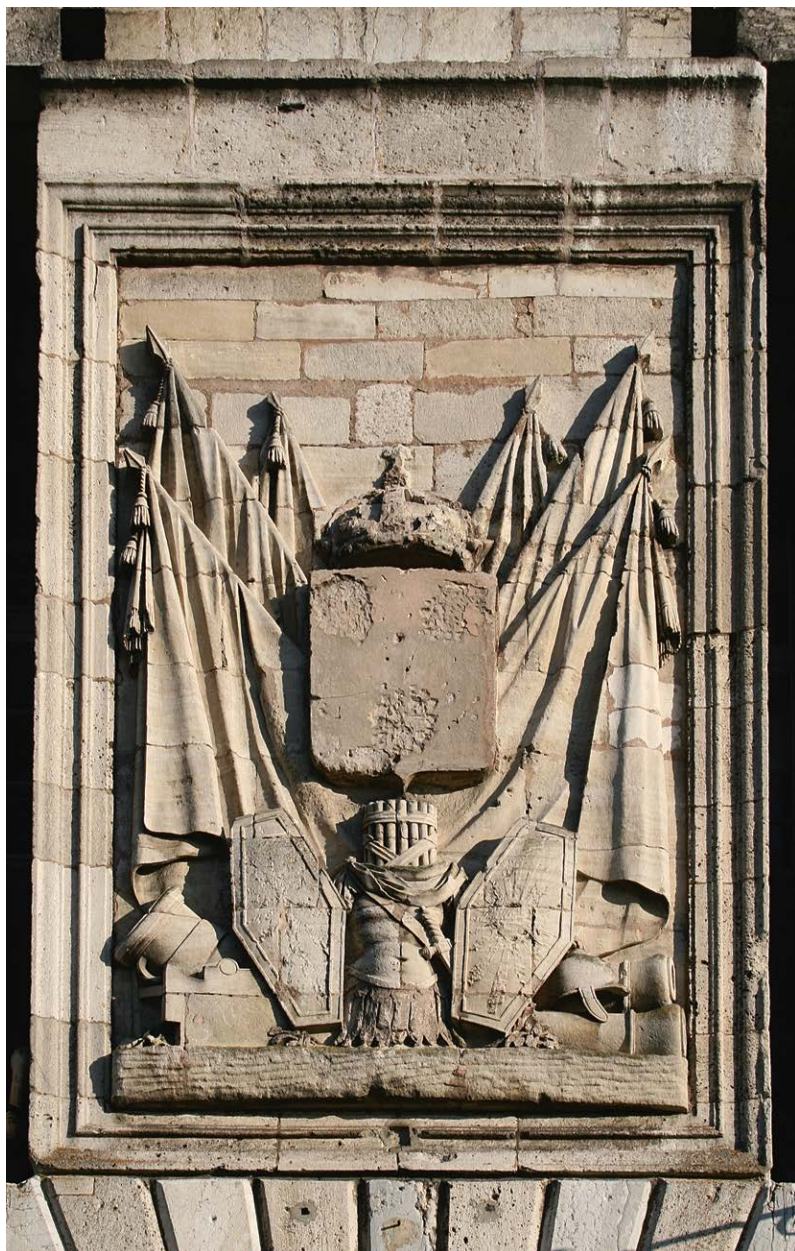
Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kaip ir Lenkijos karalystėje, buvo mėginimų vienose rankose telkti ir stiprinti valdžią (Augustas II, Žygimantas Vaza). Mes labai žavimės Aleksandro Diuma aprašytais muškietininkais, tačiau pergalejuk skynė Rišeljė ir Mazarinis, absoliutinės monarchijos kūrėjai kardinolai. O pas mus laimėjo muškietininkai...

Mes, Didžiosios Lietuvos palikuonys, taip pat galėjome pagyventi absoliutinėje monarchijoje. Jeigu Gediminaičių dinastijos vyriškoji linija nebūtų nutrūkusi, greičiausiai XVII amžiaus pabaigoje taip pat būtume turėję kažką panašaus į absoliutizmą. Bet, tapę elekcine monarchija, pasukome kitu keliu.

Iš lietuviškų žemių tik Mažoji Lietuva Prūsijos sudėtyje pajuto tikrąjį absoliutinės monarchijos epochos grožį ir jėgą. Mažlietuviai gerbė savo karalių, jautė su juo ryšį. Ir tai nepakito iki pat Antrojo pasaulinio karo.

O Didžioji Lietuva patyrė tik iškreiptą absoliutinės monarchijos formą – XIX amžiuje, valdant Rusijai. Tai mūsų nacionaliniame charakteryje paliko neigiamą pėdsaką. Mes nejaučiame pagarbos savo valstybei, savo vadovams ir nesuprantame, kad būtent dėl to taip sunkiai žengiamo į priekį. Vis tikimės stipraus vadovo, bet kartu visada esame pasiruošę jį apšmeižti. Nesuvokdami, kad taip menkiname patys save. Tikriausiai mums ko nors trūksta? Gal absoliutizmo, kuriuo galėtume didžiuotis?

Verta išmokti epochos, kurios nepatyrėme, pamokas. Gal tai privers mus keistis.

BEZANSONO CITADELĖS VARTUS PUOŠIANTIS BARELJEFAS,
ANT KURIO MATOSI NUDAUŽYTOS KARALIŠKOSIOS LELIJOS.

© WIKIPEDIA / JEAN-POL GRANDMONT

LENKIJOS KARALIENĖ IR LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAIKŠTIENĖ
MARIJA LIUDVIKA GONZAGA. JOOST VAN EGMONT NUTAPYTAS
PORTRETAS, 1646. VERSALIO RŪMAI (*Château de Versailles*).

© WIKIPEDIA / JOCONDE

Ką į Lietuvą atvežė prancūzės?

Koks Prancūzijos absoliutinės monarchijos ryšys su Lietuva? Ogi tiesioginis. XVII amžiaus antrojoje pusėje mūsų valdovų žmonos buvo prancūzės. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Vladislovas Vaza, valdęs 1632–1648 metais, buvo vedęs Paryžiuje gimusią Mantujos kunigaikščio Karolio I dukrą Mariją Liudviką Gonzagą (*Marie Louise Gonzaga*). Po vyro mirties ji darsyk karūnuota – ištekėjo už amžinatilsio vyro brolio Jono Kazimiero Vazos, Lietuvą ir Lenkiją valdžiusio

MARIJOS KAZIMIEROS PORTRETAS.

JAN TRICIUS, APIE 1676–1680. KARALIAUS JONO III RŪMŲ MUZIEJUS
VILANOVE (*Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*).

© WIKIPEDIA / GOOGLE ART PROJECT / Z. RESZKA

1648–1668 metais. Ši valdovė į savo dvaro freilinas kvietė Prancūzijos elito dukras, rūpinosi jas ištekinti už Lietuvos ir Lenkijos didikų atžalų. Ši politika paliko ryškių ženklų visuomenės papročiuose, kultūroje ir kraštovaizdyje.

Kitas valdovas Mykolas Kaributas Višnioveckis į žmonas buvo pasirinkęs austrę Habsburgaitę, bet po ketverių metų, 1674-aisiais, į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos karalystės valdovo sostą žengiantį Joną Sobieskiį vėl lydėjo

prancūzė žmona – iš Burgundijos kilusi didikė Gonzagos dukterėčia ir rūmų dama Marija Kazimiera Luiza d'Arkjen (*Marie Casimire Louise de La Grange d'Arquien*).

Visos prancūzės į Abiejų Tautų Respubliką atsivežė savo dvarus, tapusius neformaliomis Prancūzijos karalių ambasadomis. Prancūzai, to meto Europos galingiausieji, mielai naudojo si dinastinės politikos privalumais – darė įtaką visose valstybėse, kurių sostuose sėdėjo jų tautietės. „Aš nešiau visų reikalų našta, nes mano velionis vyras mane mylėjo labiau, nei nusipelniau. Jis darė viską, kas man patiko ir ką leisdavau, nes laikė mane protingesne, nei buvau“, – turėtą politinę įtaką viename laiške prisiminė karalienė d'Arkjen, vyro švelniai vadinta Marysenka.

Ne tik mūsų valdovai, bet ir kiti kilmingieji noriai imdavo į žmonas prancūzes. Net tada, kai Prancūzijos ekonomika jau braškėjo, susikurtas įvaizdis veikė: viskas, kas prancūziška, yra geriausia. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Kristupas Zigmantas Pacas vedė Klarą Izabelę de Maji Laskaris (*Clara Isabelle de Mailly Lascaris*) ne šiaip sau, o todėl, kad ji prancūzė. Beje, tai buvo ne pirmoji prancūzė, kurią Pacas mielai būtų vedęs. Kalbama, kad juodu su Jonu Sobieskiu abu buvo nusitaikę į madmuazelę d'Arkjen, ir net tada, kai ji tapo Sobieskiene, neva valdovui buvę preteksto pavyduliauti. Tiesa, gal tai buvo tiesiog prancūziškas flirtas ir koketavimas, kuriuos į lietuvių didikų dvarus atvežė prancūzės? Jos mūsų damas išmokė madingai rengtis, šukuotis, o vyrus, jau irgi besineriančius iš žiponų, pripratino, kad su moterimi pokylyje įdomu ir pakalbėti, o ne tik pasigrožėti jos prancūziško stiliaus suknelės gilia iškirpte.

Prancūzišką gyvenimo būdą mėgdžiojantys Lietuvos kilmingieji ėmė statyti rūmus „kaip Versalyje“: su plačiais laiptais,

KLAROS IZABELĖS DE MAIJI LASKARIS-PACIENĖS PORTRETAS.
JURGIS DANIELIUS ŠULCAS, 1670.
© NACIONALINIS M. K. ČIURLIONIO DAILĖS MUZIEJUS

*Mūsų didikai
siųsdavo savo sūnus
mokyti karybos tik
į Prancūziją.*

salonais, puoštais marmuro plokštėmis, tapytais pano, auksuotais stiuko lipdiniais, veidrodžiais, paveikslais, gobelenais. Šalia rūmų darbavosi iš Prancūzijos atsikviesti sodininkai, įrenginėjantys taisyklingo plano prancūziškus parkus.

Mūsų didikai siųsdavo savo sūnus mokyti karybos tik į Prancūziją. Net Abiejų Tautų Respublikos valdovas Augustas II vieną iš daugelio nesantuokinių sūnų Morisą de Saksą (*Maurice de Saxe*) XVIII amžiaus pradžioje išsiuntė studijuoti į vieną garsiausių Prancūzijos karo akademijų netoli Versalio, veikiančią lig šiol, – *École spéciale militaire de Saint-Cyr*. De Saksas pasirodė esąs gabus karininkas, prancūzų kariuomenėje išsitarnavo iki aukščiausio karinio laipsnio – Prancūzijos generolo maršalo. Prancūzijos karalystėje jį yra gavę tik šeši Prancūzijos maršalai.

Iki XIX amžiaus antrosios pusės prancūzų mokslas dominavo visoje Europoje. Tik paskui universitetuose, technikos mokyklose įsivyravo vokiečių mokslinė mintis, o lig tol prancūzai į vokiečius žvelgė iš aukšto, laikė juos „atsilikusiais rytiečiais“. Toks stereotipas, ko gero, turėjo rimtą pagrindą, nes ir po revoliucijos prancūzai tebeturėjo potencijos daug ką daryti geriau.

Po Trisdešimties metų karo, 1648-aisiais, lyderystę Europoje užleidę prancūzams, vokiečiai vėl atgavo kvėpavimą tik 1870-aisiais, kai Prūsijos–Prancūzijos karu baigėsi Vokietijos vienijimosi procesas. Tad daugiau nei 200 metų Prancūzija buvo dominuojanti Europos jėga, net jei prancūzų imperatorius Napoleonas Bonapartas ir pralaimėdavo karus.

*Beje, Napoleonas
juk buvo senajame
režime užaugęs
karo artileristas!*

Beje, Napoleonas juk buvo senajame režime užaugęs karo artileristas! Prancūziškos karo mokyklos buvo tokios geros, kad, net po revoliucijos kariuomenei pasipildžius prasčiokais, tvarka, sukalta dar XVIII amžiaus viduryje, nesuiro. Lietuviai tai matė savo akimis. 1812 metų vasarą keldamasi per Nemuną prancūzų kariuomenė naudojos ikirevoliucinės karinės reformos vaisiais, kai įvedus standartizacijos sistemą pagal tipinius brėžinius iš standartinių detalių pradėti gaminti to paties kalibro pabūklai, sviediniai, vienodo dydžio lafetai, kitokie karo vežimai. Ši Liudviko XV karo inžinieriaus Žano Batisto de Gribovalio (*Jean-Baptiste de Gribeauval*) sugalvota standartizacijos sistema leido tolimais atstumais sparčiai pergabenti didelį kiekį ginkluotės ir karių. Sulūžusį vežimo ratą pakeisti

NAPOLEONO KARIUOMENĖ KELIASI PER NEMUNĄ PRIE KAUNO TIES ŠANČIAIS.
NEŽINOMAS AUTORIS, 1810. © WIKIPEDIA

atsarginiu ilgai netrukdamo. Kitų šalių kariuomenėse nieko panašaus nebuvo! Būtent todėl 220 tūkstančių karių per Nemuną ties Kaunu Napoleonas perkėlė vos per keturias dienas ir nužygiavo tolyn.

Net ir vėliau vokiška kultūra nenukonkuravo prancūziškos. Vokiečių kunigaikštukai XVIII amžiaus pabaigoje mėgdžiojo prancūzus, tiesiog tirpo dėl prancūziškų valgių, vartojo daug prancūziškų žodžių. O mūsų aukštuomenė savo vaikams samdė guvernantes prancūzes, iš Paryžiaus siuntėsi audeklus drabužiams, skrybėles, baldus ir knygas. Prancūziškas gyvenimo būdas vis dar buvo sektinas pavyzdys.

XX amžiaus pradžioje prancūzų kultūros įtaka Europoje vėl išaugo – juk prancūzai buvo tauta, laimėjusi Pirmąjį pasaulinį karą. Lietuva irgi noriai sekė prancūzais. Visą tarpukarį Lietuvos gimnazijose buvo mokoma prancūzų kalbos, ja su kolegomis iš užsienio kalbėdavosi mūsų diplomatai, lietuvių intelektualai aptarinėjo prancūzų literatūros ir filosofijos idėjas, į Paryžių vyko mokytis lietuvių dailininkai ir aktoriai, aukštuomenės pobūviuose buvo laikomasi prancūziško etiketo, parduotuvės, reklamuodamos savo prekes, jei galėdavo, būtinai pridurdavo „tiesiai iš Paryžiaus“. O poetas Oskaras Milašius tarsį sulydė prancūziškumą ir lietuvybę: Lietuvos bajorų palikuonis, tėvų išsiųstas į Paryžių gauti „prancūziško išsilavinimo“, ten ir liko gyventi, tapo intelektualu, kurio šnekamoji ir rašytinė prancūzų kalba prilygo XVIII amžiaus prancūzų enciklopedistų kalbai. Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę entuziastingai pasinėrė į darbą tėvynės labui: paskirtas pirmuoju Nepriklausomos Lietuvos valstybės pasiuntiniu Prancūzijoje, pasitelkė plačias savo pažintis ginti mažos, jaunos valstybės interesus. Kuo ne absoliutizmo atspindžiai?!